

*Kennis van het heden,
wegen naar de toekomst*

Werkprogramma van de
7e Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid

Den Haag, november 2003

*Kennis van het heden,
wegen naar de toekomst*

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	5
1 Inleiding	7
1.1 Doel en taak van de WRR	8
1.2 Invulling taakopvatting 7e raadsperiode	10
1.3 De onderwerpen 2003-2004	12
2 Overzicht van de onderwerpen	15
2.1 Waarden, normen en gedrag	15
2.2 Europese Conventie	16
2.3 Economische structuur	18
2.4 Maatschappelijke dienstverlening	19
2.5 Media	20
2.6 Islam	22
2.7 Jeugd	24
2.8 Buurt	25

A black and white portrait of Michiel Scheltema, an elderly man with white hair, wearing a dark suit, white shirt, and dark tie. He is looking slightly to the right of the camera. The background is a blurred outdoor setting with trees and foliage. The word 'VOORWOORD' is printed in white, bold, uppercase letters across the bottom of the portrait.

VOORWOORD

Voor u ligt het werkprogramma van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Het programma getuigt van een verruiming van de taakopvatting van de WRR, en daarmee ook van een verandering van de werkwijze. Wel blijft het de kerntaak van de raad om als denktank ten behoeve van het regeringsbeleid funderende rapporten uit te brengen. Maar daarnaast wil de raad ook op andere wijze de beschikbaarheid van kennis ten behoeve van het beleid bevorderen. Nieuwe werkvormen, zoals het uitbrengen van korte rapporten, het zorgen voor een sterkere dialoog tussen beleidsmakers en wetenschappers, en het beschikbaar stellen van bij de WRR aanwezige kennis voor actuele beleidsvragen zijn voorbeelden daarvan.

Het programma bestrijkt het eerste deel van de vijfjarige raadsperiode, die in 2003 is ingegaan. Het is door de raad vastgesteld nadat het in de Ministerraad is besproken.

Achter het werkprogramma staan degenen die het gaan uitvoeren. U komt hen tegen wanneer u dit boekje van de andere kant benadert.

Michiel Scheltema
Voorzitter

Bij goed bestuur steunt de legitimatie van beleid in niet onbelangrijke mate op wetenschappelijke kennis en inzichten. Beleid is niet louter het product van de *strijd om de macht* en een afweging van belangen. Beleid is ook de uitkomst van de *uitwisseling van ideeën* over verschillende oplossingen voor actuele problemen zoals vergrijzing, de toekomst van de multiculturele samenleving, de uitbreiding van de Europese Unie, en omgaan met nieuwe milieurisico's en politiek fundamentalisme. Daarbij spelen wetenschappelijke inzichten en kennis een belangrijke rol. Beleid laveert altijd tussen enerzijds *kennis*, het onder druk van tijd en omstandigheden inzicht verwerven over de aard en urgentie van beleidsproblemen en het vinden van wegen naar inhoudelijke oplossingen, en anderzijds *macht*, het mobiliseren van politieke krachten, maatschappelijk draagvlak en bestuurlijke capaciteiten voor een bepaalde oplossing. De samenleving waarin dit moet gebeuren, versnelt en internationaliseert in hoog tempo: de kennisinfrastructuur die de beleidsvoering in deze omstandigheden mede draagt, moet van een hoog niveau zijn.

De WRR neemt een specifieke plaats in binnen de kennisinfrastructuur van het Nederlandse beleidsbestel. De bijzondere bijdrage van de WRR aan het beleid bestaat uit het aanreiken, op basis van toekomstgerichte diagnoses, van op kennis gebaseerde adviezen. Deze kennis strekt zich uit van de nieuwste wetenschappelijke inzichten tot de ervaringskennis uit de praktijk van het bestuur. Dit met de bedoeling politici en beleidsmakers te stimuleren om goed geïnformeerde en wel overwogen beleidskeuzen te maken.

Het is niet de taak van de WRR de toekomst te voorspellen, hoewel het begrip 'toekomstonderzoek' in de Instellingswet¹ een belangrijke rol speelt. Beleid is immers per definitie gericht op de toekomst. Als voorspellingen al mogelijk zijn, moeten we beseffen dat het altijd zal gaan om voorspellingen onder voorwaarden. Het gaat er dan ook veeleer om aanknopingspunten te vinden voor beleid dat helpt voorkomen dat voorspelde problemen zich in de toekomst werkelijk zullen voordoen. Het schijnbaar tegenovergestelde van voorspellingen, het identificeren van onzekerheden en risico's, vormt trouwens ook een waardevolle bron van inzicht. De vraag is hoe politiek en beleid op een verantwoorde wijze kunnen omgaan met ingrijpende maatschappelijke veranderingen. Een deel van het antwoord op die vraag kunnen wij geven door kennis over toekomstige ontwikkelingen te verza-

1 Wet van 30 juni 1976 tot instelling van een Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (Instellingswet WRR, Stb. 413, 5 augustus 1976).

melen en te organiseren. Sommige aspecten van de toekomst kennen wij immers wel degelijk: de vergrijzing is goed te voorspellen; de dynamiek van Europese integratie veel minder. De gevolgen van klimaatverandering zullen zich pas op lange termijn doen voelen, maar nu al moet verstandig beleid worden gevoerd, om te voorkomen dat zich in de toekomst ongewenste en onomkeerbare effecten voordoen in onze leefomgeving.

Beleid ligt nooit voor alle eeuwigheid vast, alleen al omdat maatschappelijke omstandigheden en voorkeuren voortdurend veranderen. Dat noopt tot herijking van de grondslagen van het beleid, tot kritisch onderzoek van de effectiviteit van beleidsinstrumenten en tot evaluatie van de inrichting van de politieke, bestuurlijke en maatschappelijke instituties.

1.1 DOEL EN TAAK VAN DE WRR

Het doel van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) is op een wetenschappelijk gefundeerde manier inzichten te geven in zaken die op langere termijn de samenleving kunnen beïnvloeden ten behoeve van het ontwikkelen van een regeringsbeleid.

De raad heeft tot taak tijdig te wijzen op tegenstrijdigheden in en te verwachten knelpunten vóór het regeringsbeleid, probleemstellingen te formuleren over belangrijke beleidsvraagstukken en beleidsalternatieven aan te dragen.

De raad houdt zich bezig met alle gebieden van (potentieel) regeringsbeleid en zijn rapporten aan de regering bestrijken in de regel verschillende (materiële en beleids)sectoren. De wijze waarop deze wettelijke taak wordt uitgeoefend is afhankelijk van tijd, plaats en samenstelling van de raad. Twee karaktertrekken zijn immer kenmerkend voor de werkwijze van de WRR. Dit betreft enerzijds de oriëntatie van betrokken onafhankelijkheid ten opzichte van het beleid en anderzijds de interdisciplinaire methode van studie en de bovensectorale oriëntatie in het raadswerk.

Betrokken en onafhankelijk

In het werk van de raad staat centraal het uitbrengen van rapporten over onderwerpen die van belang zijn voor het regeringsbeleid op langere termijn. Deze rapporten vereisen in de meeste gevallen zeer gedegen, op maatschappelijke problemen toegesneden (wetenschappelijk) onderzoek. De raad volstaat niet met het weergeven van de beredeneerde opvatting van deskundigen, maar beoogt juist aan de reeds aanwezige kennis nieuwe inzichten toe te voegen. Gevoed door

de wetenschappelijke inzichten die de WRR kan mobiliseren, kunnen nieuwe perspectieven worden geopend. Een onafhankelijke positie is daarbij een groot goed. Wel is betrokkenheid bij maatschappelijke vraagstukken van veel belang. Daardoor kunnen de vanzelfsprekendheden en bestaande belangen die inherent zijn aan iedere beleidsvoering ter discussie worden gesteld. Immers, op basis van wetenschappelijke inzichten en relevante kennis kunnen maatschappelijke problemen zichtbaar worden die in de wereld van politiek en beleid nog niet of nog niet voldoende worden onderkend. Dat klimaatverandering samenhangt met milieuvervuiling, of dat de vergrijzing de verhouding tussen generaties in de toekomst onder druk zet, weten wij op grond van wetenschappelijke analyses.² Ook wanneer de aannames over de toekomst of het huidige beleid te eenvoudig of zelfs onjuist zijn, is een positie van afstand in betrokkenheid ten opzichte van het beleid essentieel om dat aan de orde te kunnen stellen.

Interdisciplinaire studie en bovendepartementale oriëntatie

Het ontwikkelen, ontsluiten en verbinden van op vele plaatsen aanwezige kennis ten behoeve van het regeringsbeleid is een kerntaak van de WRR. Daarbij speelt de interdisciplinaire component een belangrijke rol. Inzichten vanuit gescheiden disciplines zijn doorgaans niet toereikend voor een adequate diagnose van fundamentele maatschappelijke vraagstukken. Monodisciplinaire kennis levert altijd een eenzijdig beeld op, een beeld dat nimmer de – beleidsmatige en maatschappelijke – werkelijkheid waarin beleidsproblemen spelen geheel weerspiegelt. Het gaat de WRR echter om meer dan alleen het samenbrengen van disciplinair gescheiden wetenschappelijke kennis.³ Voor de ontwikkeling van een samenhangende strategie voor het regeringsbeleid is het verbinden van de veelal verkokerde invalshoeken uit de beleidspraktijk van al even grote betekenis. Per departement geordende inzichten en ervaringen zijn evenzeer als monodisciplinaire kennis altijd eenzijdig en daarmee beperkt. De brede, het gehele regeringsbeleid omvatende, taakstelling van de WRR en zijn gerichtheid op structurele sectoroverstijgende ontwikkelingen impliceert bovendepartementaliteit. Deze twee oriëntaties, multidisciplinariteit en bovendepartementaliteit, kunnen leiden tot nieuwe wetenschappelijke vragen en originele handelingsperspectieven voor het beleid.

2 Zie Rapport 55, *Generatiebewust beleid* (1999); en Rapport 67, *Naar nieuwe wegen in het milieubeleid* (2003).

3 Zie Rapport 61, *Van oude en nieuwe kennis. De gevolgen van ICT voor het kennisbeleid* (2002).

1.2 INVULLING TAAKOPVATTING 7E RAADSPERIODE

Tegen de hierboven geschetste achtergrond en ambitie weerspiegelt het onderhavige werkprogramma de huidige taakopvatting van de raad. Uitgangspunt blijft dat de WRR een onafhankelijke denktank is, ten behoeve van het regeringsbeleid, en dat het uitbrengen van rapporten tot de kerntaak van de raad behoort. Tegelijk is in een vijftal opzichten sprake van een ruimere taakopvatting dan voorheen.

Dialogoog met beleidsmakers

In de eerste plaats wil de nieuwe raad meer dan voorheen de dialoog met politici, beleidsmakers en andere betrokkenen bij het beleid over het werk van de WRR stimuleren. Om naast wetenschappelijke kennis de in het beleid aanwezige ervaringskennis beschikbaar te maken, worden nu bij de voorbereiding van rapporten regelmatig workshops en expertmeetings gehouden. Zij vormen een steeds belangrijker element bij de opstelling van een rapport en de toetsing van voorlopige bevindingen. Het uitbrengen van een rapport is het kristallisatiepunt in het overbrengen van inzichten vanuit de wetenschap naar de wereld van politiek en beleid, maar het is geen eindpunt. Een nadere gedachtewisseling, over de merites van de aanbevelingen en de wijze waarop zij tot stand zijn gebracht en zijn uitgewerkt, is vaak nodig en kan ook weer tot nieuwe inzichten leiden. Zeker bij departementsoverstijgende onderwerpen die ook de regering van belang vindt, kan dit voor de beleidsontwikkeling van belang zijn. In de dialoog met beleidsmakers kan de overtuigingskracht van adviezen worden getoetst en kan een wisselwerking tussen alle betrokkenen ontstaan. Daarmee kan de WRR zijn voordeel doen bij langetermijnadvisering en op die manier met concrete aanbevelingen komen die beter aansluiten bij de dagelijkse praktijk. Ook neemt hiermee de kans toe dat nieuwe inzichten ook daadwerkelijk doordringen in de beleidspraktijk. Die nieuwe inzichten hoeven niet precies overeen te stemmen met de bevindingen van de raad. Wanneer zij het resultaat zijn van de door een rapport aangezwengelde discussie, is het doel daarvan vaak al voor een deel bereikt. Kortom: de beleidsdialoog is minstens zo belangrijk als het uitbrengen van een officieel regeringsstandpunt.

Verbreden van de forumfunctie

In het verlengde van de intensivering van de beleidsdialoog wordt, in de tweede plaats, in het programma meer ruimte ingevoegd voor andere werkvormen dan enkel het uitbrengen van een rapport. De raad rekent het tot zijn taak de aanwezige kennis binnen het instituut WRR breder beschikbaar te maken voor het beleid, de wetenschap, maatschappelijke organisaties en het geïnteresseerde publiek. De positie van de raad, op het snijvlak van wetenschap en beleid, maakt het mogelijk het (beleids)debat over een onderwerp te verdiepen zonder dat dit hoeft uit te monden in een rapport met een standpuntbepaling door de raad. Dat kan door

het organiseren van symposia, door het uitbrengen van een beknopt advies of een verkenning op basis van opgebouwde expertise of door het voeren van een goed gestructureerde gedachtewisseling tussen wetenschappers, beleidsmakers, vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en verantwoordelijke bewindspersonen. Een en ander kan resulteren in afzonderlijke publicaties die opvattingen bevatten van anderen dan uitsluitend de leden van de raad. Een voorbeeld daarvan is het project over de Europese Conventie, dat in het voorjaar van 2003 is afgerond. Binnen het kader van dit project heeft de WRR een discussie gestructureerd over de Nederlandse inbreng in de Conventie, die werd afgesloten met een conferentie in het gebouw van de Eerste Kamer (zie de beschrijving van dit project verderop in het werkprogramma). Een uitvloeisel van deze bewuste bevordering van de forumfunctie van de WRR is ook de zogenoemde WRR-lecture, die voor het eerst in 2002 is georganiseerd. Jaarlijks wordt een tweetal sprekers uitgenodigd om een actueel onderwerp toe te lichten: een vanuit de wetenschap, en een vanuit het beleid of de politiek. Op 18 december 2002 waren dat prof. dr. F. Scharpf, directeur van het Max Planck Institut für Gesellschaftsforschung te Keulen en mr. H. van Mierlo, minister van Staat.⁴ De bijeenkomst werd afgesloten door een rede van de minister-president. Het is de bedoeling deze WRR-lecture een terugkerend fenomeen te laten worden.

Kapitaliseren op investeringen in het verleden

In de derde plaats wil de raad meer profiteren van investeringen in intellectueel kapitaal dat is opgebouwd in het verleden. Ook dit is onlosmakelijk verbonden met de hierboven geschetste prioriteiten. Heeft de raad een rapport uitgebracht, dan is daarmee een kennisbasis verworven, die ook in het vervolg bruikbaar kan zijn. Denk aan de expertise van de WRR op het gebied van de multiculturele samenleving, milieu en duurzaamheid, en de verzorgingsstaat. Zo is het van belang in de toekomst het thema Europa vast te houden, omdat dat een voortdurende beleidsimpuls verdient en hoog genoeg op de actuele politieke agenda kan blijven staan.⁵ In de nasleep van eerdere rapporten, bestaat de mogelijkheid om in een korter bestek inzichten aan te dragen die voor het regeringsbeleid van belang zijn.

Niet schuw voor actualiteit

De nieuwe raad is, in de vierde plaats, ervan overtuigd dat het goed is als de WRR, waar mogelijk, meer aandacht geeft aan de kortetermijn- en actuele problemen

4 Gepubliceerd in: prof. dr. F.W. Scharpf en mr. H.A.F.M.O. van Mierlo: *De vitaliteit van de nationale staat in het Europa van de 21e eeuw*, WRR-lecture 2002, Stenfert Kroese, Groningen, 2003

5 Zie Rapport 59, *Naar een Europabrede Unie* (2001); en Rapport 65, *Slagvaardigheid In de Europabrede Unie* (2003).

- met potentieel belangrijke uitstralingseffecten op de lange termijn. Denk aan 11 september, de opkomst van islamitisch fundamentalisme, ook in West Europa en, dichterbij huis, de actualiteit van de sturings- en legitimiteitsproblemen in de maatschappelijke dienstverlening, het onderwijs en de gezondheidszorg. Wanneer de regering wordt geconfronteerd met vragen die verband houden met thema's die eerder door de raad zijn bestudeerd, kan op kortere termijn daarover worden gerapporteerd. De afgelopen tijd is met deze vorm geëxperimenteerd, onder andere in het beknopte advies Duurzame ontwikkeling in het kader van de Nederlandse duurzaamheidsstrategie voor de VN-conferentie in Johannesburg 2002.⁶

Daar staat tegenover dat een rapport over een voor de raad geheel nieuw onderwerp gedegen studie en voorbereiding vergt. In het verleden is keer op keer gebleken hoe moeilijk het is de beleidsproblemen voor de wat verdere toekomst op de maatschappelijke en politieke agenda te krijgen. Daarbij spelen de problemen van tijdsvoorkeur van de politici en de verkokerde beleidsaanpak een belangrijke rol. Ook andere maatschappelijke actoren hebben vaak geen belang bij nieuwe vragen.

Invulling geven aan adviesaanvragen van het kabinet

Tenslotte wil de raad in de nieuwe raadsperiode in het werkprogramma meer ruimte inbouwen voor verzoeken van het kabinet op beleidsterreinen die een brede oriëntatie vragen. Zo bevat het programma onderwerpen die op verzoek van het vorige kabinet zijn opgenomen (Waarden, normen en gedrag) of waarvoor door een bewindspersoon aandacht werd gevraagd (Media). Het is de bedoeling ruimte te creëren voor deze activiteiten en hierover met het kabinet van gedachten te wisselen.

1.3 DE ONDERWERPEN 2003-2004

Het werkprogramma van de WRR behoort voldoende flexibel te zijn om te kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen en wensen. Daarom kent het een voortschrijdend karakter. Het in één keer vaststellen van een programma voor vijf jaar zou daarvoor onvoldoende ruimte bieden. Dit programma is bedoeld voor het eerste deel van de raadsperiode en zou niet later dan begin 2005 geactualiseerd moeten worden. Aanpassingen in het programma kunnen ook plaatsvinden op verzoek van het kabinet. Nu al is er een groter aantal activiteiten voorzien dan in eerdere werkprogramma's. Dat heeft te maken met de veranderende taakopvatting van de WRR, die ook tot uitdrukking komt in de verschillen in tijdsduur en manier van werken.

Selectie van onderwerpen

Bij de selectie van concrete onderwerpen hanteert de WRR de volgende criteria.

Het onderwerp moet 7:

1. een maatschappelijk belang behelzen;
2. (wetenschappelijk) onderzoekbaar zijn;
3. beleidsrelevant zijn en beleidsmatig beïnvloedbaar;
4. toekomstgericht zijn; en
5. multidisciplinair te onderzoeken zijn.

De positie van de WRR brengt, zoals hierboven reeds is aangegeven, ook met zich mee dat de voorkeur wordt gegeven aan onderwerpen die meerdere sectoren van het beleid betreffen.

De onderwerpen 2003-2004

De onderwerpen die de raad in de eerste helft van de 7e raadsperiode wil onderzoeken zijn de volgende:

1. Waarden, normen en gedrag
2. Europese Conventie
3. Economische structuur
4. Maatschappelijke dienstverlening
5. Media
6. Islam
7. Jeugd
8. Buurt

Voor alle geselecteerde projecten geldt dat zij onmiddellijk relevant zijn voor de actuele beleidspraktijk en dat zij omgeven zijn met mogelijk grote consequenties voor de Nederlandse samenleving op de langere termijn. Bij projecten zoals Europese Conventie, Waarden, normen en gedrag, Maatschappelijke dienstverlening, Media, Buurt en Jeugd behoeft de beleidsurgentie geen betoog. Maar ook het meer traditioneel toekomstgerichte project Economische structuur is ingegeven door een urgent beleidsprobleem, namelijk de teruglopende arbeidsproductiviteit in een periode van vergrijzing. Het gaat bij ieder project om een goede wisselwerking tussen actuele zorgen en uitdagingen, *kennis van het heden* en om het formuleren van een kader voor het *wegen* van mogelijke handelingsperspectieven voor *de toekomst*.

Onderwerp voor de WRR-lecture 2003

De WRR-lecture 2003 staat in het teken van de democratie. Op 27 november zullen dr. J. Cohen, Burgermeester van Amsterdam, en prof.dr. M. Elchardus, hoogleraar sociologie aan de Vrije Universiteit van Brussel, twee lezingen verzorgen over dit onderwerp, gevolgd door een uitleiding van minister mr. Th. de Graaf van Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties. Hiernaast wordt in afzonderlijke workshops – rondom de hiervoor genoemde projecten – specifiek aandacht besteed aan verschillende aspecten die voor het functioneren van de democratie van belang zijn.

2 OVERZICHT VAN DE ONDERWERPEN

2.1 WAARDEN, NORMEN EN GEDRAG

a. *Probleemstelling*

Op 8 november 2002 heeft het kabinet aan de WRR advies gevraagd inzake de problematiek van waarden en normen.⁸ De WRR is verzocht te adviseren over het belang van gemeenschappelijke waarden voor onze samenleving, over niet algemeen gedeelde respectievelijk conflicterende waarden, al dan niet samenhangend met cultuurverschillen, en over de implicaties voor het toekomstige beleid van de overheid, onder meer op de terreinen van het onderwijs, de media en inburgering en integratie.

De WRR heeft de adviesaanvraag samengevat in de volgende algemene probleemstelling:

Is er in Nederland sprake van een afnemende steun voor essentiële waarden en normen in onze samenleving en van een afnemende naleving van deze waarden en normen? Op welke wijze kan de overheid de steun voor en naleving van deze waarden en normen bevorderen?

Het eerste deel van deze probleemstelling valt uiteen in de volgende vragen:

1. Welke gemeenschappelijke waarden en normen zijn essentieel voor het goed functioneren van onze samenleving?
2. In welke mate worden deze waarden en normen door de bevolking onderschreven?
3. In welke mate is er sprake van conflicterende waarden en normen?
4. Wat is de gewenste en mogelijke rol van de overheid bij het bevorderen van de gemeenschappelijke waarden en normen?

Omdat de aanleiding van de adviesaanvraag in elk geval ook de zorgen om uiteenlopende afkeurenswaardige gedragspatronen in de samenleving behelst, zal de WRR ook expliciet aandacht besteden aan de gedragscomponent, zoals verwoord in het tweede deel van de algemene probleemstelling, en aan de rol die maatschappelijke instituties spelen bij de overdracht en handhaving van waarden en normen.

b. Doelstelling

Het debat over waarden en normen, zoals dit in de media en de politiek is gevoerd, laat een verwarrende indruk achter. Iedere deelnemer aan het debat geeft aan de termen 'waarden en normen' een eigen interpretatie en velen lijken het debat aan te grijpen om de eigen standpunten nogmaals onder de aandacht te brengen. Op zichzelf is hier niets mis mee, maar zo ontstaat er geen samenhang in de discussie over waarden en normen, zodat het debat weinig nieuwe inzichten oplevert. De WRR wil trachten het debat op een wat hoger niveau te krijgen door de termen 'waarden en normen' te verhelderen, de onderlinge samenhang tussen waarden, normen en gedrag te analyseren en, mede op basis van empirisch onderzoek, na te gaan in welke mate zich ongewenste ontwikkelingen voordoen die vragen om overheidsbeleid. Hierbij zal de WRR gebruik maken van de expertise van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

c. Aanpak

De WRR zal, conform het verzoek van de regering, in december 2003 een rapport uitbrengen waarin hij de regering adviseert over de gewenste aanpak van de problematiek van waarden, normen en gedrag. Over de wijze waarop dit rapport zal worden gepresenteerd, wordt nog nagedacht. De WRR zal trachten het maatschappelijke debat over waarden, normen en gedrag te stimuleren. Hiertoe is allereerst aan een aantal externe deskundigen gevraagd een discussiebijdrage te schrijven over een specifiek aspect van het thema waarden, normen en gedrag. De WRR heeft in dit kader op 11 juni 2003 een werkconferentie georganiseerd, waarop deze discussiebijdragen zijn bediscussieerd.⁹ Hiernaast onderhoudt de WRR in de loop van het project ook contacten met de Ambtelijke Begeleidingsgroep Waarden en Normen, de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, het Sociaal Cultureel Planbureau en de Onderwijsraad.

2.2 EUROPESE CONVENTIE**a. Probleemstelling**

In dit project worden aspecten van de Europese Grondwet, die op het moment door de Europese Conventie wordt voorbereid, geanalyseerd en beoordeeld, waarbij de criteria effectiviteit, legitimiteit/transparantie en garanties voor de waarborging van het Nederlands belang centraal staan. Er worden in dit project twee kernvragen behandeld:

1. Wat zijn de gevolgen van de conventievoorstellen voor de effectiviteit en de legitimiteit van het Unieoptreden?; en
2. Wat betekent dit voor de positie van Nederland?

b. Doelstelling

De WRR probeert met dit project het Nederlandse beleidsdebat over de Europese Conventie van een impuls te voorzien en inhoudelijk te verdiepen en te verbreden.

c. Aanpak

In verband met de directe actualiteit is afgeweken van de gebruikelijke werkwijze van de WRR waarbij de activiteiten primair gericht zijn op de publicatie van een raadsrapport. In plaats daarvan is een viertal besloten workshops gehouden, waarbij de projectgroep en een klein aantal experts van gedachten wisselden over een relevant thema binnen de Conventie, op basis van een grondig analytisch paper en inleidingen door een aantal commentatoren.

De volgende workshops hebben plaatsgevonden:

- 21 maart 2003: *Europese instituties*
- 4 maart 2003: *Vereisten aan een Europese Grondwet*
- 11 april 2003: *De status van het Handvest van de Grondrechten*
- 8 mei 2003: *Flexibiliteit en nauwere samenwerking*

Deze workshops hebben geresulteerd in een viertal papers die op de website van de WRR zijn gepubliceerd, naar een groot e-mail bestand van Europa-geïnteresseerden en journalisten zijn verspreid en per post naar kabinetsleden en andere betrokkenen zijn verzonden. Het project werd afgerond met een slotconferentie op 21 mei jl., met als titel: *De Nederlandse stem in de Europese Conventie*. In het ochtendgedeelte vond een discussie plaats over de Europese democratie, op basis van een paper door dr. Ben Crum (Centre for European Policy Studies), getiteld: *'Vertegenwoordigende democratie in Europa, een verkenning van de institutionele mogelijkheden'*. 's Middags discussieerden vier oud-staatssecretarissen van Europese zaken (waaronder twee Conventieleden) met staatssecretaris Nicolai over de inzet van Nederland in de Conventie, op basis van een paper van de WRR getiteld: *'De Nederlandse stem in de Europese Conventie, een impuls voor het debat over het eindspel'*. Dit paper biedt een stimulans en inhoudelijke verdieping voor het Nederlandse beleidsdebat over de Conventie, door middel van een evaluatie van de stand van zaken op kernthema's en aanwijzingen voor de Nederlandse strategie voor het eindspel van de Conventie.

De zes papers waarin dit project heeft geresulteerd zijn, vergezeld van een inleidend en afsluitend hoofdstuk, gebundeld in een WRR-studie in een nieuwe reeks WRR-Verkenningen, die op 26 september 2003 is gepubliceerd onder de titel *'Nederland en de Europese grondwet'*.

2.3 ECONOMISCHE STRUCTUUR

a. *Probleemstelling*

Er zijn aanwijzingen dat de Nederlandse economie, ondanks goede prestaties in de jaren negentig, structurele zwakheden vertoont. Dit kan ertoe leiden dat de economie ondermaats presteert in de volgende decennia, met nadelige gevolgen voor de welvaart van de Nederlandse burger en voor onze relatieve welvaartspositie ten opzichte van vergelijkbare landen. Een tweede bron van zorg van de raad is dat politiek-economische instituties – de instituties die beslissen over de richting van het beleid en de inrichting van onze economie – onvoldoende geschikt zijn om adequaat te reageren op de tekortkomingen en op exogene economische schokken. Deze twee 'werkhypothesen' worden uitgewerkt in een rapport, waaraan de raad beleidsaanbevelingen zal verbinden.

b. *Doelstelling*

De specifieke meerwaarde van dit rapport wordt gevormd door de volgende punten:

1. het op consistente en uniforme wijze op één plaats bij elkaar brengen van op diverse plaatsen gepubliceerde analyses over toekomstige ontwikkelingen en een inventarisatie van de gedachten over de toekomstige prestaties van de Nederlandse economie;
2. het beantwoorden van de vraag of onze economische en sociaal-politieke instituties voldoende zijn toegerust om adequaat te kunnen reageren op de geschets- te toekomstige ontwikkelingen en exogene schokken;
3. het formuleren van een advies ten aanzien van de vorm van het toekomstig structuurbeleid van de overheid. Is beperkt voorwaardenscheppend beleid voldoende, of moeten we komen tot een voorwaardenscheppend beleid plus een beperkt aantal richtinggevende investeringsbeslissingen van de overheid? Of ligt een nog meer interveniërende vorm voor de hand?;
4. afhankelijk van de precieze onderwerpen die in het rapport worden behandeld, wordt het advies nader toegespitst op specifieke deelgebieden zoals kennis en innovatie, ruimte en infrastructuur, en marktwerking en flexibiliteit; en
5. het formuleren van een advies ten aanzien van de rolverdeling van markt, overheid en instituties waardoor het toekomstig aanpassingsvermogen van de economie wordt verbeterd.

c. **Aanpak**

Dit project zal uitmonden in een aanbeveling aan de regering betreffende de inhoud en de vereiste institutionele inrichting van het economisch beslissingsproces, zodat deze geschikt is om structurele zwakheden aan te pakken en op adequate wijze te reageren op de exogene schokken. Het rapport zal eind 2004 worden gepubliceerd.

2.4 MAATSCHAPPELIJKE DIENSTVERLENING

a. **Probleemstelling**

In steeds meer landen in de Europese Unie is discussie over de plaats, sturing en kwaliteit van maatschappelijke dienstverlening, het domein van de *public service delivery*. Maatschappelijke dienstverlening – zoals bijvoorbeeld het onderwijs, de gezondheidszorg, de volkshuisvesting – vormt een essentieel onderdeel van de verzorgingsstaat, maar het lijkt alsof juist deze sector is verwaarloosd. In de huidige publieke discussies is veel kritiek te bespeuren op de kwaliteit, de omvang, de toegankelijkheid en de bestuurbaarheid van maatschappelijke dienstverlening. Globaal gesproken is de kritiek op en onvrede met het brede domein van de maatschappelijke dienstverlening tweeledig. Ten eerste is er kritiek op de kwaliteit en kwantiteit van de geleverde diensten: de wachtlijsten in de zorg, de anonimiteit en massaliteit van de school, het gebrek aan kinderopvang, de woningnood in bepaalde segmenten. Ten tweede is er kritiek op de sturing van en het toezicht op deze sector; er wordt gesproken over falend management en gebrekkig toezicht en er worden vraagtekens geplaatst bij de maatschappelijke verankering van de betrokken organisaties.

Het project zal worden opgezet vanuit de twee volgende algemene vraagstukken:

1. Welke gevolgen heeft de huidige institutionele positionering van maatschappelijke dienstverlening voor het functioneren van deze sector als geheel en voor het functioneren van de afzonderlijke uitvoerende organisaties in het bijzonder?
2. Welke veranderingen en aanpassingen zijn nodig om het functioneren van deze sector te verbeteren?

b. **Doelstelling**

De bijdrage van de WRR op dit gebied bestaat uit verschillende elementen. *Het eerste element* wordt gevormd door de hiervoor genoemde kritiek op de kwaliteit en de huidige besturingsvormen en de mogelijke gevolgen die dit heeft voor het vertrouwen van burgers in de instituties van de verzorgingsstaat en voor het functioneren, de motivatie en ontwikkelingsmogelijkheden van professionals.

Het tweede element betreft het gegeven dat het domein van de maatschappelijke dienstverlening veelal niet een expliciet onderdeel is van de overheidsorganisatie. Veelal wordt gesproken over de derde sector, of een staatsnabije sector die zich als het ware bevindt tussen overheid en markt in. De verwachting is dat organisaties die in dit tussengebied opereren in omvang en belang zullen toenemen. Het is van belang meer inzicht te krijgen in de eigenaardigheden van dit zogenaamde tussengebied. Meer in het bijzonder verdient de vraag naar de maatschappelijke verankering van betrokken instellingen aandacht. Het gaat om de uitvoering van een publieke taak – veelal met publieke middelen – door private organisaties.

Het derde element is de toekomstige institutionele plaatsbepaling van de betrokken organisaties in het domein van de maatschappelijke dienstverlening binnen de Europese Unie. De vraag is of er in de toekomst ruimte zal zijn voor gemengde organisatievormen of dat er gekozen zal moeten worden tussen overheid en markt.

c. Aanpak

De benadering in dit project is sterk intersectoraal, wat wil zeggen dat niet alleen vergelijkingen worden getrokken tussen de problemen op het gebied van sturing, kwaliteit en maatschappelijke verankering in verschillende sectoren, maar dat ook gezocht wordt naar concepties en 'best practices' die op verschillende gebieden het navolgen waard zijn. Zowel in de uitvoering van het onderzoek als bij het nader bepalen van de specifieke aandachtspunten zal de WRR te rade gaan bij een groot aantal externe deskundigen, mensen die zowel in hun wetenschappelijk onderzoek als vanuit hun bestuurlijke en maatschappelijke betrokkenheid aantoonbare expertise hebben op het gebied van deze problematiek. De wisselwerking tussen leden van de projectgroep en de externe auteurs zal vorm krijgen in verschillende workshops en een intensieve tussentijdse samenwerking. Dit rapport zal eind 2004 worden gepubliceerd.

2.5 MEDIA

a. Probleemstelling

Voor een vitale democratische samenleving is een divers en toegankelijk media-aanbod van groot belang. Media hebben immers een belangrijke functie in de maatschappelijke informatievoorziening, publieke meningsvorming, vrijetijdsbesteding en ontspanning. Belangrijke doelstelling van het mediabeleid is daarom

sinds jaar en dag het bevorderen van een pluriform, kwalitatief hoogwaardig en onafhankelijk media-aanbod dat toegankelijk en betaalbaar is voor alle lagen van de bevolking en in alle delen van het land. Het medialandschap is de afgelopen jaren evenwel sterk aan het veranderen: het internet rukt op, het onderscheid tussen verschillende media vervaagt en het landschap is steeds meer gaan lijken op een markt, waarop niet langer alleen zenders en aanbieders, maar steeds meer ook consumenten en vragers de toon zetten. Belangrijke drivers achter deze veranderingen zijn de nog immer voortgaande technologische innovaties en economische ontwikkelingen, zoals de digitalisering van media-aanbod en distributie, de opkomst van netwerken, de toenemende concurrentie tussen mediabedrijven, concentratietendenzen en de internationalisering van de sector. In het licht van deze ontwikkelingen zijn, mede op initiatief van de vorige staatssecretaris van OCW, de volgende vragen geformuleerd:

1. Welke gevolgen hebben economische, technologische, demografische en sociale ontwikkelingen voor het mediagebruik?
2. Wat zijn de gevolgen hiervan voor de pluriformiteit, betaalbaarheid, onafhankelijkheid en toegankelijkheid van het media-aanbod?
3. Wat zijn de gevolgen van een en ander voor de maatschappelijke en democratische functies van de media voor een ieder?
4. Hoe kunnen deze worden gewaarborgd en welke rol speelt het beleid hierbij?

Dit project hanteert een normatief kader dat uitgaat van een aantal centrale waarden die ten grondslag liggen aan het mediabeleid: vrijheid, onafhankelijkheid, toegankelijkheid, pluriformiteit en de culturele kwaliteit van het aanbod. Uitgaande van dit normatieve kader voor het maatschappelijk gewenst functioneren van de media, leidt de analyse van langetermijnontwikkelingen binnen de domeinen van economie, technologie, recht, cultuur en sociaal-culturele ontwikkelingen, die van invloed zijn op de aard van het medialandschap en de condities voor mediabeleid, tot de volgende vragen:

Welke gevolgen hebben deze veranderingen voor de toedeling van verantwoordelijkheden aan overheden en de maatschappelijke actoren? Wat zijn de effecten van deze ontwikkelingen op het relatieve belang van elk der waardenoriëntaties die ten grondslag liggen aan het huidige mediabeleid? Hoe en in welke mate dienen en kunnen de daarin belangrijke beleidsdoelen alsmede de structuren en instrumenten van overheidsbeleid, gezien deze ontwikkelingen, opnieuw worden geformuleerd?

b. Doelstelling

Naar de mening van de raad bestaat er een dringende behoefte aan een samenhangende analyse van de ontwikkelingen die het toekomstig medialandschap beïnvloeden, als aanknopingspunt voor het herdefiniëren van de maatschappelijke en overheidsverantwoordelijkheid. Er is behoefte aan een betrouwbaar kompas voor samenleving, overheidsbeleid en actoren in het mediaveld zelf. Ook is er behoefte aan een antwoord op de vraag welke consequenties de veranderingen in het medialandschap hebben voor de manier waarop het Nederlands 'mediabeleid' moet worden gevoerd.

c. Aanpak

Het werk aan dit rapport zal verlopen in een aantal fasen. Na een analyse van de huidige situatie worden de verwachte toekomstige veranderingen op een vijftal deeldomeinen die relevant zijn voor het functioneren/duiden van het medialandschap (economie, recht, cultuur, sociaal-cultureel en technologie) in beeld gebracht in een aantal deelstudies. In de tweede fase worden de opbrengsten van de eerste fase met elkaar in verband gebracht en wordt een poging ondernomen om de consequenties daarvan systematisch in beeld te brengen. Voor deze analyse zal ook een beroep worden gedaan op enkele gezaghebbende experts die in staat zijn de ontwikkelingen op de genoemde deelterreinen met elkaar in verband te brengen. In de derde fase worden de resultaten van de twee eerdere fasen verwerkt tot een rapport aan de regering, dat in het najaar van 2004 zal worden gepubliceerd.

2.6 ISLAM**a. Probleemstelling**

Al sinds het begin van de jaren zeventig, versterkt door het verdwijnen van de Oost-West tegenstelling, is sprake van een toenemende politisering van de Islam in landen met een overwegende moslimbevolking. In veel van deze landen ontwikkelden zich bewegingen die zijn gericht op islamisering van de samenleving en het staatsbestel, inclusief het rechtssysteem. Bovendien worden er pogingen ondernomen om natie en staat te ontdoen van sommige westerse culturele en politieke invloeden. De invloed strekte zich gaandeweg ook uit naar de diaspora en heeft zich in retoriek en geweldsacties soms ook daadwerkelijk gekeerd tegen het Westen zelf, met als dieptepunt de aanslagen op de WTC-gebouwen en het Pentagon in de Verenigde Staten op 11 september 2001.

In het Westen bestond aanvankelijk weinig aandacht voor deze opkomende Islamitische assertiviteit. In geopolitiek opzicht bepaalde de Oost-West tegen-

stelling het gezichtsveld en in de eerste jaren na 1989 heerste aanvankelijk grote euforie over 'de triomf van de geschiedenis' en 'het einde van de geschiedenis'. Met zijn 'Clash of Civilizations' doorbrak de Amerikaanse politicoloog Samuel Huntington deze euforie echter. Hij beredeneerde dat de conflicten van de toekomst tussen de 'grote beschavingen' zouden plaatshebben en hij wees 'de islamitische beschaving' aan als de grootste uitdager en bedreiger van het Westen en het westers denkgood. Gevoed door onder andere terroristische praktijken is in het Westen dit beeld gaandeweg het denken over de verhouding met de islamitische wereld en moslims sterk gaan bepalen. De over en weer gegroeide beeldvorming in termen van tegenstelling en conflict is gevaarlijk omdat het als een *self-fulfilling prophesy* kan gaan functioneren.

De vraagstelling luidt als volgt:

Welke zijn belangrijke veronderstellingen van het huidige denken omtrent de tegenstelling tussen het Westen en de islamitische wereld, hoe houdbaar zijn deze en welke politieke kansen zijn er voor het beleid van Nederland om structureel bij te dragen aan het verminderen van mogelijke tegenstellingen?

b. Doelstelling

De bedoeling van het project is de aandacht te richten op verschijnselen en ontwikkelingen die nuance aanbrengen in het beeld van een kloof tussen en wezensvreemdheid van het Westen en de moslimwereld en op de mogelijkheden die voor de Nederlandse regering openstaan om, voorzover er sprake is van tegenstellingen, deze via doelgericht beleid te overbruggen. Het accent zal hierbij liggen op de internationale aspecten, maar omdat de internationaal-politieke verhoudingen ook van belang zijn voor de relaties met moslims binnen Nederland, zal hieraan niet worden voorbijgegaan.

c. Aanpak

Het project zal in de zomer van 2004 resulteren in een rapport aan de regering. De bedoeling is in het voorjaar van 2004 enkele workshops te organiseren. Voor drie onderwerpen zal de raad door middel van een uitbesteding een beroep doen op externe expertise. Het eerste betreft de ontwikkelingen in het islamitisch denken over voor het Westen hete hangijzers als de verhouding tussen religie en staat, autonomie van het individu, positie van vrouwen, mensenrechten en democratie. Het tweede onderwerp dat speciaal zal worden belicht, is de dynamische relatie tussen het nationale recht van moslimstaten en het internationale recht.

Het derde onderwerp betreft de toetreding van Turkije tot de Europese Unie. Uit het oogpunt van het verminderen van tegenstellingen tussen het Westen en de islamitische wereld zou deze toetreding van cruciaal belang kunnen zijn. In

december 2004 komt deze kwestie onder Nederlands voorzitterschap opnieuw aan de orde. Het ministerie van Buitenlandse Zaken bereidt zich op dit onderdeel voor door middel van studies over de gevolgen van een mogelijke toetreding, met name op economisch, financieel, institutioneel en geopolitiek terrein. De kwestie 'islam' komt hierbij slechts zijdelings aan de orde. Maar omdat dit aspect op de achtergrond toch meespeelt, zal het rapport hier expliciet op ingaan.

2.7 JEUGD

a. Probleemstelling

Er zijn verschillende, gedeeltelijk onderling samenhangende, maatschappelijke vraagstukken die aanleiding kunnen zijn voor een thematische toekomstverkenning over de jeugd. Ten eerste de vergrijzing van de bevolking. Er zal daarom zuinig moeten worden omgegaan met het economisch draagvlak. Relatief minder mensen, die deel uitmaken van de volgende generatie op de arbeidsmarkt, zullen harder moeten werken. Ten tweede is aandacht nodig voor de ontwikkeling in de kwaliteit van onderwijs en opvoeding en voor de aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt. Een voortijdige uitval van een grote groep jongeren uit het onderwijs en de daarvoor ontstane gebrekkige voorbereiding op de arbeidsmarkt kan de samenleving zich niet permitteren.

Meer specifieke problemen, die hiermee verbonden kunnen worden, zijn onder andere: de inrichting van het VMBO; de complexe problematiek van het spijbelen, de uitval uit het onderwijs en de jeugdcriminaliteit; de vaak tekortschietende aandacht voor de opvang van jongeren met psychosociale problemen in de jeugdhulpverlening, kindbescherming en jeugdreclassering; de benadering van jongeren uit migrantengezinnen in de grote steden.

Tegen de achtergrond van deze vraagstukken is de vraag aan de orde wat in het algemeen het doel is van jeugdbeleid en jeugdhulpverlening. Deze vraag heeft ook een culturele dimensie van normen en waarden. In dit verband is in de voorbereidende gesprekken voor het raadsprogramma door anderen een gebrek aan inhoudelijke samenhang in het jeugdbeleid als probleem genoemd.

Een en ander leidt tot de volgende probleemstelling:

De verkenning over de jeugd moet inzicht brengen in de toekomstkansen van de jeugd en in de wijze waarop de samenleving optimaal gebruik kan maken van haar capaciteiten. De jeugdverkenning gaat tevens in op maatschappelijke achtergronden van bestaande en verwachte problemen als gevolg van levensomstandigheden en het gedrag van de jeugd binnen de samenleving.

Deze studie moet ook inzicht bieden in mogelijke oplossingen van de (verwachte) knelpunten, die geboden kunnen worden door overheidsbeleid in het algemeen en door jeugdbeleid en jeugdzorg in het bijzonder. De studie moet in dit verband voorstellen doen voor een verbetering van de gebrekkige inhoudelijke en organisatorische samenhang in het brede overheidsbeleid op het terrein van de jeugd.

b. Doelstelling

Een WRR-rapport met deze probleemstelling en analyse kan zich onderscheiden van andere rapporten en adviezen over de jeugd en het jeugdbeleid. Een belangrijk verschil bestaat uiteraard in het toekomstgerichte karakter van de WRR-benadering. Daarnaast is het accent op de doelstellingen van het beleid een belangrijk verschil. Dikwijls wordt in het verlengde van het nu bestaande beleid gezocht naar verbeteringen van het beleidsproces. Dit gaat echter voorbij aan de noodzakelijke inhoudelijke bezinning op de doelen van het beleid in een situatie dat de omstandigheden waarin de jeugd opgroeit (zullen) veranderen. De analyse en de publicatie kan worden gezien als een vervolg op het in 1999 gepubliceerde rapport *Generatiebewust beleid*. In dat rapport viel de nadruk op de betekenis van de groeiende groep ouderen voor de verhouding tussen de generaties en de toekomst van de samenleving. In de nu voorgenomen studie valt het accent op het perspectief van de jeugd en haar toekomstkansen.

c. Aanpak

Het rapport wordt geschreven op basis van beschikbaar onderzoeksmateriaal dat indien nodig wordt geactualiseerd en aangevuld met een internationale vergelijking van: het jeugdbeleid, de socialisatie en de levensloop van de jeugd, en de aansluiting tussen onderwijs en arbeid. Dit rapport zal eind 2004 worden uitgebracht.

2.8 BUURT

a. Probleemstelling

Zowel in de samenleving als onder beleidsmakers en in de wetenschappelijke literatuur terzake bestaat de vrees dat geleidelijke processen van enerzijds *schaalvergroting* van bestuur, bedrijf en organisaties, en anderzijds *individualisering* leiden tot een afnemende betrokkenheid van mensen bij elkaar en bij hun bestuur. Als deze claim juist is, kan hij leiden tot tal van nadelige gevolgen. Mogelijke gevolgen zijn vervreemding, criminaliteit, afnemend welzijn, een bestuur dat zijn handelen steeds moeilijker kan legitimeren en dat 'losgezongen' raakt van de burgers, en daarmee een slechter functionerende democratie.

Tegen de achtergrond van deze hypothese concentreert dit project zich op 'de buurt'. Het onderzoekt of op dat niveau het probleemoplossend vermogen kan worden versterkt voor de omgang met problemen die daar neerslaan, onder welke omstandigheden dat kan, welke bestuurlijke voorwaarden daarbij gelden en hoe duurzaam dat kan zijn.

b. Doelstelling

In het algemeen bestaat er wel een zekere erkenning van buurtproblematiek; met name achterstandwijken en plattelandsgemeenschappen staan in een traditie van bestuurlijke en onderzoeksmatige aandacht. Vanaf begin jaren negentig zijn tal van gemeenten gaan experimenteren met vormen van wijkbeleid. Zelf uitgevonden concepten of concepten die zijn overgenomen uit het buitenland (bijvoorbeeld *asset-based community development - ABCD*) zijn daarbij structurerend geweest. Ook bestaat er het nodige aan onderzoeksresultaten en evaluaties (o.a. bij het Verwey-Jonker Instituut, het SCP en de Universiteit van Tilburg), maar in het algemeen maken zowel praktijken als de bestudering ervan een versnipperde indruk. Het belang en de 'emancipatie' van het onderwerp lijken daarom gediend te zijn bij een rapport van de WRR. Het past bovendien goed in de gerichtheid van de WRR op intersectorale problematieken met een langetermijnkarakter. Het gehanteerde theoretisch kader maakt gebruik van begrippen zoals: sociaal kapitaal, sociale cohesie, bonding/bridging.

c. Aanpak

Er zullen voor de empirische verankering van dit onderwerp onder andere gesprekken worden gevoerd met externe onderzoekers, bestuurders en andere deskundigen. Verder zal empirisch materiaal worden verzameld bij een twintigtal gemeenten. De toppen van het empirisch materiaal vormen een apart hoofdstuk in het rapport. De bedoeling is de verslagen van de gemeentelijke casestudies bij elkaar op te nemen in een WRR-studie van de nieuwe reeks WRR-verkenningen en in de tweede helft van 2004 tegelijk met het rapport uit te brengen.